УДК 331.45 (075.8)

Володимир Носаченко

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Стаття присвячена розгляду фундаментальних теоретичних, нормативних і організаційних основ охорони праці та методики їх використання у процесі професійної підготовки фахівців у галузі охорони праці. Автор формулює концептуальні засади та визначає основні стратегічні пріоритети сучасної моделі професійної підготовки фахівців у галузі охорони праці в Україні. У дослідженні описуються умови вдосконалення професійної підготовки фахівців з охорони праці, формування в них компетентності об'єктивного нагляду та контролю за дотриманням законодавства України про працю.

Дана стаття буде корисною для використання під час підготовки педагогів професійного навчання в освітніх установах різного рівня; завідувачів кабінетів з техніки безпеки; страхових експертів з охорони праці; фахівців з охорони праці; операторів технічних засобів контролю небезпеки; фахівців з протипожежної безпеки; експертів з промислової безпеки; фахівців з техногенно-екологічної безпеки; експертів з умов праці; інспекторів з охорони праці.

Ключові слова: *професійна підготовка, теорія і методика професійної освіти, охорона праці, фахівці з охорони праці, професійна безпека.*

Статья посвящена рассмотрению фундаментальных теоретических, нормативных и организационных основ охраны труда и методики их использования во время профессиональной подготовки специалистов в области охраны труда. Автор формулирует концептуальные основы и определяет основные стратегические приоритеты современной модели профессиональной подготовки специалистов в области охраны труда в Украине. В исследовании описываются условия совершенствования профессиональной подготовки специалистов по охране труда, формирования у них компетентности объективного надзора и контроля над соблюдением законодательства Украины о труде.

Данная статья будет полезной при подготовке педагогов профессионального обучения в образовательных учреждениях различного уровня; заведующих кабинетов по технике безопасности; страховых экспертов по охране труда; специалистов по охране труда; операторов технических средств контроля опасности; специалистов по противопожарной безопасности; экспертов по промышленной безопасности; специалистов по техногенно-экологической безопасности; экспертов по условиям труда; инспекторов по охране труда.

Ключевые слова: *профессиональная подготовка, теория и методика профессионального образования, охрана труда, специалисты по охране труда, профессиональная безопасность.*

The article deals with the basic theoretical, normative and organizational basis of labor and their use in training modern specialists in the field of labor. The author defines the conceptual framework and defines the strategic priorities of the modern model of professional training in the field of labor protection in Ukraine. The study describes the conditions for improving professional training on health, formation of their competence objective oversight and monitoring compliance with the labor laws of Ukraine.

This article is for use in the preparation of teachers of vocational training in educational institutions of different levels; heads of offices for safety; insurance expert on health; experts on health; operators of means of control risk; experts on fire safety; experts on industrial safety; experts on technogenic and ecological safety; experts on working conditions; Inspectors safety.

Key words: *professional training, theory and methods of professional education, labor, experts on health, safety professional.*

Постановка проблеми. У національній доктрині розвитку освіти визначенні ключові напрямки вищої освіти, що спрямовані на підготовку майбутніх фахівців до подальшого навчання та трудової діяльності. Підготовка молоді до майбутньої трудової діяльності покладено в основу змісту освітньої галузі «Професійна освіта (Охорона праці)», основним завданням якої є засвоєння здоров'язберігаючих закономірностей, оволодіння способами, засобами та культурою праці студентів та їх професійне самовизначення. Стає очевидним, що пріоритетним напрямком вищої освіти України є якісна професійна підготовка фахівців у галузі охорони праці [*Каменська, 2015*].

Сучасні виклики європейського суспільно-економічного, культурного та політико-правового простору потребують кардинальних змін в наданні освітніх послуг, зокрема, наданні послуг вищої освіти, яка в будь-якій країні є основою для формування та розвитку людського потенціалу. Оскільки, головною цінністю є людське життя та її здоров'я, актуальним сьогодні є питання його збереження, зокрема, у процесі професійної діяльності. Одним з таких запитів – є запит професійної підготовки сучасних дипломованих фахівців у галузі охорони праці.

Аналіз останніх публікацій. Аспекти розвитку професійної компетентності та професійної підготовки майбутніх фахівців є предметом вивчення багатьох сучасних науковців. Серед найбільш відомих: С. Архангельський, І. Бех, Н. Бібік, Р. Білик, А. Богуш, В. Гладкова, І. Драч, І. Зимня, Е. Зеєр, І. Зязюн, І. Каньковський, М. Євтух, В. Кузь, Н. Ничкало, О. Савченко, К. Ткачук, Г. Троцко, О. Хуторський, О. Шапран.

Проблемами вивчення близьких за змістом дисциплін, а саме «Безпека життєдіяльності» та «Охорона праці», займався Р. Білик [*Білик, 2012*]. Він дослідив та обґрунтував методичні аспекти інтегрованого вивчення цих дисциплін у процесі підготовки майбутніх учителів природничо-технологічних спеціальностей. Відзначимо, що ці дисципліни вивчаються з метою підвищення рівня знань та умінь про безпеку, однак не у повній мірі забезпечують розгляд специфічних аспектів праці майбутнього фахівця технологічної освіти.

На думку В. Гладкової вищі професійні навчальні заклади покликані організувати підготовку фахівців здатних швидко орієнтуватися на ринку праці, доучуватися та переучуватися відповідно до вимог професії, володіючи способами досягнення професійної компетентності та майстерності [*Гладкова, 2010*].

У своїх працях І. Каньковський зазначає, що специфіка професійної підготовки педагога професійного навчання, інспектора з охорони праці полягає в поєднанні педагогічної та професійної складових, а також в умінні самостійно оволодіти новою предметною областю в рамках відповідної галузі і апробації методики їх викладання [*Каньковський, 2010*].

Окрім досліджень вчених, підвищення якості підготовки фахівців у галузі охорони праці стимулюється на державному рівні. Наприклад, на це спрямовано ряд законодавчих нормативно-правових документів, збільшення частки академічних годин на вивчення працеохоронних питань та уведення нових вузько спеціалізованих дисциплін.

Виходячи з вище написаного ***метою дослідження*** є визначення та обґрунтування теоретичних засад професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі охорони праці.

Виклад основного матеріалу. Професійна підготовка фахівця з охорони праці передбачає вивчення ряду навчальних дисциплін. Розкриття сутності правових і організаційних питань, гігієна праці та виробнича санітарія, безпека виробництва та пожежна безпеки на виробництві є основою знань майбутніх фахівців у галузі охорони праці. Важливим у їх професійній підготовці є отримання необхідних знань з загальноосвітніх дисциплін (психолого-педагогічні, соціально-економічні та природничо-наукові дисципліни).

До галузевого стандарту освіти ОПП підготовки бакалавра за напрямом «Професійна освіта (Охорона праці)» було включено такі навчальні дисципліни як педагогіка, психологія, філософія, соціологія, політологія, українська та англійська мова (за вибором), основи економічної теорії, історія України та правознавство, екологія, основи хімії, фізики, вищої математики, інформатика з основами програмування, технічна механіка та кілька інших. Що ж стосується суто спеціальної підготовки, то вона передбачає вивчення близько двох десятків дисциплін. Їх умовно можна поділити на чотири блоки.

Перший блок охоплює теоретичні та нормативно-регулятивні основи охорони праці, а також предмети, що мають виключно практичне спрямування. Наприклад, «Вступ до спеціальності» – дає визначення, розкриває суть, зміст, об’єкт і предмет, а також ознайомлює із завданнями спеціальності «Охорона праці», характеризує його актуальність і проблематику. Інші навчальні курси – «Правові основи працеохоронної політики та охорони праці», «Державне соціальне страхування від нещасних випадків та професійних захворювань на виробництві», «Соціально-економічні основи охорони праці» – розглядають основні положення законодавства України та вивчають зарубіжний сучасний досвід у сфері охорони праці; знайомлять з механізмами реалізації державних гарантій щодо нанесення шкоди на виробництві в наслідок виникнення нещасного випадку, професійних травм чи захворювання і проводить паралелі із аналогічним досвідом західних партнерів; вивчається захист працівника та забезпечення його права на безпечну працю, як одного з основного права європейського громадянина [*Зацарний, 2012*].

«Безпека праці та її психологія» окреслює внутрішньо психологічну проблематику особистості в процесі професійної діяльності. Цей предмет зачіпає і негативні соціальні чинники, як-от алкоголізм, наркоманія,

тютюнопаління та інші шкідливі звички. Сутність і реалізація системи управління охороною праці на всіх рівнях – державному, галузевому, регіональному і виробничому; система державного нагляду за безпекою на виробництві; аудит із промислової безпеки висвітлюються під час вивчення таких дисциплін як «Управління охороною праці» та «Організація наглядової діяльності в галузі охорони праці» [*Каменська, 2015*]. Також важливим предметом, на якому розглядаються вплив на покращення умов праці, особливості порушень функцій організму, їх профілактика та уникнення, статистичні методи оцінки екологічних та соціальних наслідків, загальні принципи надання медичної допомоги є «Профілактика виробничого травматизму та професійних захворювань». «Розслідування, облік і аналіз нещасних випадків, професійних захворювань та аварій» – класифікує нещасні випадки, професійні захворювання та аварії; виявляє причини та методи їх аналізу, звітність та інформацію про нещасні випадки і професійні захворювання.

Другий блок навчальних дисциплін присвячений безпеці виробництва, його, власне, технологічної складової. Сюди входять такі предмети як: «Потенційно небезпечні виробничі технології та їх ідентифікація» (освітлюються основні вимоги до виробничих процесів та устаткування, заходи безпеки під час ведення основних видів будівельно-монтажних робіт); «Електробезпека» (вчить основних знань з електротехніки, впливу на людину електричного струму, описує електрозахисті засоби та заходи електробезпеки). Ще дві дисципліни з цього блоку, а саме – «Безпека експлуатації будівель та споруд» і «Безпечна експлуатація інженерних систем і споруд», розглядають принципи безпечного зведення та експлуатації будівель, інженерних систем та споруд, будівельні матеріали та їх поведінку за різних фізичних умов, знайомлять з вимогами безпеки при експлуатації систем водо-, тепло-, газопостачання, каналізації тощо [*Батлук, 2011; Зацарний, 2012*].

Наступний блок навчальних предметів зосереджений на проблеми захисту працюючих і навколишнього середовища від небезпечних та шкідливих виробничих факторів. Для прикладу, «Виробнича санітарія» – розглядає питання гігієни людини та її праці; гігієнічну класифікацію праці за показниками шкідливості та небезпечності; профілактичні заходи щодо застереження та запобігання професійно обумовленим і професійним захворюванням та отруєнням; сферу досліджень виробничої санітарії; оцінку та оптимізацію шкідливих факторів; паспортизацію санітарно-технічного стану виробництва. Дисципліна «Промислова екологія» знайомить із засобами та заходами захисту атмосферного повітря від техногенного забруднення, земельних та водних ресурсів від промислових викидів; утилізації, переробки та рекуперації промислових відходів; охорони екології та моніторингу природного довкілля. «Системи контролю небезпечних та шкідливих виробничих факторів» – освітлює теорію систем автоматичної техніки; використання автоматики для спостереження,

попередження та уникнення аварійних ситуацій; їх локалізації та ліквідації наслідків.

Остання група дисциплін стосується вимог пожежної безпеки працюючих та виробничих об'єктів на стадіях їх проектування, будівництва чи реконструкції та експлуатації. До цього блоку входять три об'ємні дисципліни. Перша – «Теорія горіння й вибуху» – розглядає основні відомості про процеси вибуху й горіння; їх виникнення, поширення, локалізацію та припинення; запобігання процесу горіння; представляє механізм дії вогнегасних речовин. Друга – «Пожежна безпека виробництв» – викладає теоретичні основи забезпечення пожежної безпеки технологічних процесів виробництв; заходи та засоби забезпечення пожежної безпеки типових технологічних процесів [*Зацарний, 2012*]. Щодо третього предмету – «Захист у надзвичайних ситуаціях» – то він розкриває сутність небезпечних техногенних аварій радіаційного, хімічного та біологічного характеру, їх класифікацію, міри запобігання, знешкодження та правила поводження під час них; описує власне способи захисту у надзвичайних ситуаціях, а також види евакуаційних пунктів.

Перелічені навчальні курси відносяться до нормативної (обов'язкової) частини навчального плану професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі охорони праці. Але, окрім них, виші вводять ще й певну кількість додаткових професійних дисциплін, що відображають профіль університету і поглиблюють знання майбутніх фахівців у відповідних галузях, зокрема педагогічній. Закріплення теоретичних знань після лекцій на практичних та лабораторних заняттях, виконання курсових робіт і проектів, професійна підготовка включає проведення ознайомлювальної, виробничої, технологічної, експлуатаційної та переддипломної практик. Завершальним етапом є дипломна робота, в якій розкриваються всі ті знання, уміння та компетенції, які майбутній фахівець отримав під час навчання [*Зацарний, 2012*].

Комплексне поєднання теоретичної та практичної підготовки дозволяє готувати гідних фахівців з охорони праці, справжніх професіоналів своєї справи.

Висновки. Охорона праці має за мету убезпечити здоров'я працівників від виробничого впливу негативних факторів і небезпеки та забезпечити їм здорові умови праці. Здорові умови праці зберігають сили працівників, сприяють високій продуктивності праці; убезпечують працівників від перевтоми, що сприяє їх активному способу життя і соціальній активності. Враховуючи це, важливе значення мають теоретико-правові форми забезпечення охорони праці [*Білик, 2012; Катренко, 2009*].

Якісна професійна підготовка майбутніх фахівців з охорони праці є актуально проблемою сучасної педагогіки. Навчання охорони праці є надзвичайно важливим компонентом професійного становлення майбутнього фахівця. Професійна підготовка майбутніх фахівців з охорони праці передбачає випуск професіоналів, зокрема педагогів професійного

навчання в освітніх установах різного рівня; завідувачів кабінетів з техніки безпеки; страхових експертів з охорони праці; фахівців з охорони праці; операторів технічних засобів контролю небезпеки; фахівців з протипожежної безпеки; експертів з промислової безпеки; фахівців з техногенно-екологічної безпеки; експертів з умов праці; інспекторів з охорони праці.

ЛІТЕРАТУРА

Батлук, 2011 – Батлук В.А. Охорона праці: навч. посібник 3-є видання, доп. / В.А. Батлук, М.П. Кулик, Р.А. Яцюк. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 388 с.

Білик, 2012 – Білик Р.М. Методика інтегрованого навчання основ охорони праці та безпеки життєдіяльності майбутніх вчителів технологій / Р.М. Білик : дис. канд. пед. наук : 13.00.02. – Київ., 2012. – 200 с.

Гладкова, 2010 – Гладкова В. Акмеологічні аспекти підготовки майбутніх фахівців / Гладкова В. // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Гол. ред.: Мартинюк М.Т. – Умань : ПП Жовтий О.О., 2010. – Ч. 2. – С. 144-147.

Зацарний, 2012 – Зацарний В.В. Підготовка фахівців у галузі охорони праці / В.В. Зацарний // Вестник ХНАДУ. – Вып. 59. – Харків, 2012. – С. 33-37.

Каньковський, 2010 – Каньковський І. Професійна компетентність інженера-педагога / Каньковський І. // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Гол. ред. : Мартинюк М.Т. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2010. – Ч. 2. – С. 253-260.

Каменська, 2015 – Каменська І.С. Особливості фахової підготовки майбутніх педагогів професійного навчання, інспекторів з охорони праці при вивченні курсу «Організація наглядової діяльності в галузі охорони праці» у вищих навчальних закладах / І.С. Каменська // Журнал науковий огляд. – №9(19), 2015. – С.1-9.

Катренко, 2009 – Катренко Л.А., Кіт Ю.В., Пістун І.П. Охорона праці. Курс лекцій. Практикум : навч. посіб / Л.А. Катренко, Ю.В. Кіт, І.П. Пістун. – Суми : Університетська книга, 2009. – 540 с.

REFERENCES

Batluk, 2011 – Batluk V.A. Okhorona pratsi: navch. posibnyk 3-ie vydannia, dop. / V.A. Batluk, M.P. Kulyk, R.A. Yatsiuk. – Lviv : Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky, 2011. – 388 s.

Bilyk, 2012 – Bilyk R.M. Metodyka intehrovanoho navchannia osnov okhorony pratsi ta bezpeky zhyttiediialnosti maibutnikh vchyteliv tekhnolohii / R.M. Bilyk : dys. kand. ped. nauk : 13.00.02. – Kyiv., 2012. – 200 s.

Hladkova, 2010 – Hladkova V. Akmeolohichni aspekty pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv / Hladkova V. // Zbirnyk naukovykh prats' Umans'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny / Hol. red.: Martynyuk M.T. – Uman': PP Zhovtyy O. O., 2010. – Ch. 2. – C. 144-147.

Zatsarnyi, 2012 – Zatsarnyi V.V. Pidhotovka fakhivtsiv u haluzi okhorony pratsi / V.V. Zatsarnyi // Vestnyk KhNADU. – Vyp. 59. – Kharkiv, 2012. – S. 33-37.

Kan'kovs'kyy, 2010 – Kan'kovs'kyy I. Profesiyna kompetentnist' inzhenera-pedahoha / Kan'kovs'kyy I. // Zbirnyk naukovykh prats' Umans'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny / Hol. red.: Martynyuk M. T. – Uman': PP Zhovtyy O. O., 2010. – Ch. 2. – 396 s.; c. 253-260.

Kamenska, 2015 – Kamenska I.S. Osoblyvosti fakhovoi pidhotovky maibutnikh pedahohiv profesiinoho navchannia, inspektoriv z okhorony pratsi pry vyvchenni kursu «Orhanizatsiia nahliadovoi diialnosti v haluzi okhorony pratsi» u vyshchykh navchalnykh zakladakh / I.S. Kamenska // Zhurnal naukovyi ohliad. – №9(19), 2015. – S.1-9.

Katrenko, 2009 – Katrenko L.A., Kit Iu.V., Pistun I. P. Okhorona pratsi. Kurs lektsii. Praktykum : navch. posib / L.A. Katrenko, Iu.V. Kit, I.P. Pistun. – Sumy : Universytetska knyha, 2009. – 540 s.